

УДК 316

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-547-560](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-547-560)

Герасимов Тимофій Юрійович доктор історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, вул. Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця, 21000, тел.: (0432) 56-08-48, <https://orcid.org/0000-0003-4861-9825>

Герасимова Ольга Сергіївна, головний спеціаліст-юрисконсульт, Відділ представництва інтересів в судах та інших органах Юридичного управління Головного управління Пенсійного фонду України у Вінницькій області, вул. Зодчих, 22, м. Вінниця, 21005, тел.: (0432) 50-88-81

МЕДІАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ТРАДИЦІЇ ТА НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ

Анотація. З початком відновлення української державності, формування нового державного устрою, були визначені ключові та незворотні орієнтири її поступу. Зі здобуттям суверенних прав Україна стала на шлях демократичного та соціально орієнтованого розвитку, а також задекларувала такі принципи побудови державного устрою, як верховенство права, демократичність, верховенство прав людини та її основних свобод. Враховуючи наведене, формуючи та удосконалюючи власну державність, наша країна неминуче обрала проєвропейський курс, правові цінності та традиції у якому відповідають задекларованим у Основному законі України. Усе це зумовлює дедалі більше зростаючу увагу до інституту альтернативного вирішення спорів, який є доволі розвиненим у європейському правовому просторі, а саме – до інституту медіації.

Метою статті є висвітлення правових традицій та критичне осмислення нового етапу розвитку медіації в Україні з окресленням недоліків її правового регулювання та шляхів подальшого розвитку.

У статті досліджено особливості формування правових традицій здійснення медіації в Україні, висвітлено окремі етапи її розвитку. Надалі підсумовано, що медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів може бути застосована до будь-якого конфлікту, що робить її більш універсальним засобом розв'язання різних суперечностей.

Розкрито особливості правового регулювання інституту медіації на сучасному етапі її розвитку та виокремлено його недоліки. Зазначено, що новий етап у розвитку медіації в Україні характеризується численними

викликами для нормотворців. На сьогодні необхідними та нагальними є потреби щодо внесення змін до наявного Закону України «Про медіацію» у напрямі його деталізації, зокрема, щодо удосконалення правового статусу медіатора, запровадження механізмів інтеграції процедури медіації як до судового процесу, так і у процесі вирішення всіх інших видів правових спорів тощо.

Ключові слова: медіація, правовий спір, судоустрій, правосуддя, медіатор, інституціоналізація.

Gerasymov Tymofiy Yuriyovych Doctor of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Social and Political Sciences, Vinnytsia National Technical University, Khmelnytske Shosse St. 95, Vinnytsia, 21000, tel.: (0432) 56-08-48, <https://orcid.org/0000-0003-4861-9825>

Gerasymova Olha Sergiyivna chief legal adviser, Department of Representation of Interests in Courts and Other Bodies of the Legal Department of the Main Department of the Pension Fund of Ukraine in Vinnytsia Region, St. Zodchih, 22, Vinnytsia, 21005, tel.: (0432) 50-88-81

MEDIATION IN UKRAINE: LEGAL TRADITIONS AND A NEW STAGE OF DEVELOPMENT

Abstract. With the beginning of the restoration of Ukrainian statehood, the formation of a new state system, the key and irreversible guidelines for its progress were determined. With the acquisition of sovereign rights, Ukraine embarked on the path of democratic and socially oriented development, and also declared such principles of building a state system as the rule of law, democracy, the supremacy of human rights and its basic freedoms. Taking into account the above, forming and improving its own statehood, our country inevitably chose a pro-European course, legal values and traditions in which correspond to those declared in the Basic Law of Ukraine. All this leads to an ever-increasing attention to the institution of alternative dispute resolution, which is quite developed in the European legal space, namely, to the institution of mediation.

The purpose of the article is to highlight legal traditions and critically analyze the new stage of development of mediation in Ukraine, outlining the shortcomings of its legal regulation and ways of further development.

The article examines the peculiarities of the formation of legal traditions of mediation in Ukraine, highlights certain stages of its development. It is further summarized that mediation as an alternative method of conflict resolution can be applied to any conflict, which makes it a more universal means of resolving various conflicts.

The features of the legal regulation of the institution of mediation at the current stage of its development are revealed and its shortcomings are highlighted. It is noted that the new stage in the development of mediation in Ukraine is characterized by numerous challenges for rulemakers. Currently, there are necessary and urgent needs to amend the existing Law of Ukraine "On Mediation" in the direction of its detailing, in particular, to improve the legal status of the mediator, to introduce mechanisms for the integration of the mediation procedure both in the judicial process and in the process of resolving all other types of legal disputes. disputes etc.

Keywords: mediation, legal dispute, judiciary, justice, mediator, institutionalization.

Постановка проблеми. З початком відновлення української державності, формування нового державного устрою, були визначені ключові та незворотні орієнтири її поступу. Зі здобуттям суверенних прав Україна стала на шлях демократичного та соціально орієнтованого розвитку, а також задекларувала такі принципи побудови державного устрою, як верховенство права, демократичність, верховенство прав людини та її основних свобод. Враховуючи наведене, формуючи та удосконалюючи власну державність, наша країна неминуче обрала проєвропейський курс, правові цінності та традиції у якому відповідають задекларованим у Основному законі України.

Усе зазначене обумовлює необхідність гармонізації вітчизняного законодавства у всіх галузях із загальновизнаними світовими стандартами, а також з європейськими тенденціями розвитку права. У свою чергу, однією із найбільш показових комплексних сфер правового регулювання, якість правових механізмів у якій найбільш яскраво відображає ефективність захисту прав і свобод людини у державі, є сфера судочинства та правового регулювання вирішення правових спорів загалом. Саме тому удосконалення правового регулювання у наведеній сфері повинне бути максимально гнучким, орієнтованим на загальновизнані європейські стандарти у зазначеній сфері, швидко сприймати та імплементувати основні європейські тенденції розвитку. Усе виокремлене зумовлює дедалі більше зростаючу увагу до інституту альтернативного вирішення спорів, який є доволі розвиненим у європейському правовому просторі, а саме – до інституту медіації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика визначення поняття та особливостей медіації в Україні складала предмет численних наукових досліджень вчених. Серед них напрацювання М. В. Виглазової, С. І. Запари, О. Г. Завидовської-Марчук, І. І. Ізарової, І. С. Коломієць, В. Комарова, О. М. Матвійчука, Т. Цувіної, А. Сергєєва. Вчені здійснили значний внесок у висвітлення загальних питань обраної проблематики. Проте

системного та комплексного дослідження саме історичних традицій та нового етапу розвитку медіації в Україні на сьогодні не здійснено.

Мета статті – висвітлення правових традицій та критичне осмислення нового етапу розвитку медіації в Україні з окресленням недоліків її правового регулювання та шляхів подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Для глибинного висвітлення обраної проблематики доцільно насамперед визначитися щодо того, що слід розуміти під категорією «медіація», а також, надалі висвітлити правові традиції, основні передумови зародження та формування інституту медіації в Україні. Наведене дасть змогу провести аналіз нового етапу розвитку правового регулювання інституту медіації в Україні, з'ясувати ефективність закріплених в чинному законодавстві норм та їх відповідність наявним суспільним викликам у сфері медіації, а також виокремити окремі проблеми правового регулювання та окреслити певні шляхи подальшого розвитку медіації.

Переходячи до безпосереднього дослідження зазначеного питання, варто зауважити, що попри те, що інститут медіації у системі права України був запроваджений відносно нещодавно – у 2021 р. у зв'язку з набранням чинності Законом України №1875-IX від 16.11.2021 «Про медіацію», та досі є новелою чинного законодавства, все ж окремі теоретичні напрацювання щодо висвітлення змісту досліджуваної правової категорії наявні у правовій доктрині, та надають змогу більш широко підійти до висвітлення зазначеного поняття.

Відтак, на думку Е. Катаєвої, «медіація (від лат. *mediare* – бути посередником) є однією з технологій альтернативного врегулювання спорів (англ. – *alternative dispute resolution, ADR*) за участю третьої нейтральної, неупередженої, не зацікавленої в результатах вирішення конфлікту сторони – медіатора, який допомагає сторонам віднайти шляхи вирішення спору. Під час процедури медіації сторони, що беруть участь у конфлікті, самостійно досягають взаємовигідного рішення, спираючись на досвід, знання і вміння медіатора. Згода щодо прийняття рішення повністю залежить від волі осіб-учасників спору. В усьому світі медіація ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності, взаємоповаги, рівноправності сторін, нейтральності і неупередженості медіатора, прозорості процедури» [1, с. 157].

У свою чергу, О. Кармаза висловлює подібну позицію щодо висвітлення змісту категорії «медіація», зазначаючи, що «медіація має спільні риси з переговорами, водночас маючи і певні відмінності від наведеного поняття. Обидві зазначені категорії відносять до альтернативних процедур вирішення спорів. Процедуру медіації і процедуру переговорів об'єднує те, що їхню основу становить спілкування (діалог) сторін з метою досягнення спільного взаємовигідного рішення. Однак якщо під час конфронтаційних переговорів

відбувається протистояння сторін і перемога досягається «будь-якою ціною», а відмова від перемоги вважається поразкою, то у разі застосування процедури медіації цього не відбувається. Переговори відбуваються без третьої особи, без посередника, тоді як під час медіації участь бере медіатор, який не приймає за сторони рішення, але працює в рамках процедури медіації з інтересами сторін, враховує баланс сил учасників тощо. Результатом процедури медіації є консенсус» [2, с. 15].

Науковці також розкривають зміст медіації, порівнюючи її з іншими суміжними поняттями. Зокрема, варте уваги порівняння судового процесу та медіації, що запропоноване Е. Катаєвою: «1) судовий процес може розпочатися і всупереч волі однієї зі сторін – процедура медіації є добровільною; 2) суддя призначається – медіатор обирається; 3) рішення суду ухвалюється відповідно до букви закону – посередницьке рішення ухвалюється з урахуванням інтересів сторін, але в межах закону; 4) суд наділений владними повноваженнями – медіатор не має владних повноважень і лише сприяє виробленню рішення; 5) процедура судового процесу тривала і формалізована – процедура медіації прискорена і неформальна; 6) публічність судового процесу – конфіденційність процесу медіації; 7) змагальність сторін – співпраця сторін» [1, с. 159].

Відтак, аналізуючи наведені міркування вчених, зауважуємо, що медіація є досить багатогранною та складною категорією, яка розглядається як альтернативний спосіб розв'язання спору. Водночас, доцільно звернути увагу на те, що науковцями не визначено, щодо яких саме спорів може бути застосована процедура медіації. Зазначена особливість надає їй властивостей універсальності та комплексності. Тобто медіацію не доцільно та не виправдано розглядати лише як правову категорію, а тим більше як категорію процесуального права, оскільки така призма її розгляду значно звужує обсяг та зміст наведеного поняття та дещо спотворює її сутність. Медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів може бути застосована до будь-якого конфлікту, що робить її більш універсальним засобом розв'язання різних суперечностей. В тому числі, вона може застосовуватися як процедура досудового врегулювання правового спору, а також як процедура мирного врегулювання спору, як застосовується у разі, коли судовий спір вже виник, проте поза межами судового процесу та без застосування процесуальних засобів розгляду правового спору. В той же час, існують певні моделі, за яких суддя (інший уповноважений суб'єкт) уповноважений надавати допомогу у проведенні медіації у конкретній справі.

В той же час, спеціальним Законом України №1875-IX від 16.11.2021 «Про медіацію» (далі – Закон №1875) надано чітке визначення поняттю «медіація». Відповідно, до Закону №1875, «медіація – позасудова добровільна,

конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів». Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [3].

«Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Законодавством можуть передбачатися особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів)» [3].

Аналізуючи наведені норми, приходимо до висновку, що наведене правове визначення медіації не надало чіткості та вичерпності у розумінні зазначеної категорії. Навпаки, законодавець, приймаючи такий закон, значно звузив зміст наведеного поняття, обмеживши його виключно сферою врегулювання правових спорів (конфліктів) та пов'язавши його виключно зі сферою судочинства.

В такому разі, погодимось із цілком обґрунтованими напрацюваннями А. Гайдук, що зазначив, що «однією з центральних проблем становлення медіації в Україні є відсутність чіткого розуміння – яким чином медіація має бути «вмонтована» в українську правову систему. Доволі поширеною є думка, що медіацію слід розглядати як частину судочинства, і проводитись вона має суддею, який отримав на це доручення. Прихильники цієї моделі розвитку вважають, що судова медіація має на меті покращити функціонування правової системи та запропонувати альтернативний спосіб вирішення спору, що дозволяє уникнути таких чинників, як тривалість та дорожнеча судового процесу, його можлива заангажованість, перенавантаженість судів тощо. Однак в цьому випадку слід враховувати, що становлення медіації в Україні буде цілком залежати від наявності у влади так званої політичної волі.

З іншого ж боку – достатньо багато фахівців категорично заперечують доцільність поглинання існуючою системою правосуддя медіаційних процедур. Вони наполягають на тому, що надання послуг з медіації є абсолютно нормальною комерційною діяльністю. Комерційна, або ринкова, медіація – це процес, у якому примирення осіб здійснює спеціально підготовлений експерт, діяльність якого оплачують сторони. Недоліком такої моделі медіації називають її екстенсивний характер розвитку. Крім того, існують також і деякі обґрунтовані побоювання з приводу намагань законодавчо врегулювати

медіацію в Україні. Зокрема це пов'язано з гіпертрофованим адмініструванням суспільного життя в нашій державі. На думку деяких фахівців, будь-яка сфера діяльності, відносини в якій береться регулювати держава, врешті-решт стає надмірно зарегульованою, а іноді навіть припиняє розвиватися» [4, с. 2].

Ми підтримуємо міркування автора щодо того, що не зовсім обгрунтованою є доцільність поглинання медіації виключно системою правосуддя. Проте за наявним правовим регулюванням закладені передумови для подальшого розвитку медіації саме виключно як складової правосуддя. Вважаємо, що медіація є більш універсальним інструментом посередницького врегулювання будь-яких видів спорів, в тому числі, і таких, які безпосередньо не пов'язані з правосуддям.

На думку Ю. Ю. Мариної, «хоча історично медіація постає як альтернатива класичному судовому розгляду, згодом ефективність медіації призвела до її інтеграції саме до судового розгляду. Загалом розробка стратегії інтеграції медіації до судового розгляду стосується двох основних аспектів: організаційного, який пов'язаний із виробленням оптимальної моделі судової медіації, та процесуального, який орієнтований на процесуальні особливості такої інтеграції. Аналіз законодавства та практики реалізації пілотних проектів з медіації, інтегрованої в судовий розгляд у зарубіжних країнах, дозволяє виділити такі моделі судової медіації: а) судова медіація, або модель «суддя-медіатор», що здійснюється безпосередньо у суді суддями, які пройшли спеціальну медіаційну підготовку; б) судове посередництво двох видів: внутрішньосудова медіація, за якої медіація здійснюється у центрі медіації чи центрі альтернативного вирішення спорів у суді, тому передбачається, що медіація проводиться «всередині» суду внутрішніми медіаторами; зовнішнє судове посередництво, у якому справи для посередництва направляються у зовнішні державні чи приватні медіаційні центри чи медіаторам. В Україні було кілька пілотних схем судової медіації за підтримки донорських організацій. Були представлені такі моделі медіації, інтегровані в судовий розгляд: зовнішня судова медіація; судове посередництво, за якого посередниками виступали спеціально підготовлені судді - спеціальна процедура вирішення спору за участю судді як особливий вид примирливої процедури, яку проводить суддя» [5, с. 54].

Таким чином, підсумовуючи наведене, бачимо, що навіть прийняття спеціального законодавчого акту, який визначив основні категорії у сфері медіації, не вирішило правової дискусії щодо того, як саме медіація як інститут має бути інтегрована до правової системи України. Більше того, питання інтеграції медіації як інституту та певного соціально-психологічного феномену до структури не лише правових, а й соціальних, міжособистісних, сімейних, суспільно-політичних, господарських та інших видів суспільних

відносин і досі залишається відкритим. Адже Закон №1875 не надав чіткого розуміння зазначеної категорії як універсального засобу врегулювання суперечностей.

Поряд з тим, пропозиції вчених щодо інтеграції та розвитку медіації саме в структурі судового розгляду вважаємо за доцільне розглядати саме як один із аспектів застосування такого інституту, а не єдиний спосіб його функціонування. Адже дійсно, засоби медіації досить ефективно допоможуть розвантажити судову систему, досягти ефективності у вирішенні різних видів правових спорів за допомогою альтернативних способів, оптимально врахувавши потреби та інтереси всіх сторін.

Попри набрання чинності спеціальним законодавчим актом, практичне застосування засобів медіації в Україні перебуває на первинних етапах розробки її оптимальних форм, методів, пошуку її засобів. Значну роль у процесі інституціоналізації медіації відіграють сформовані правові традиції у наведеній сфері.

Зокрема, «медіація як спосіб вирішення конфліктів має доволі глибоке історичне коріння. Перші праобрази цього виду судочинства застосовувались і під час родинно-племінного устрою, і в давньогрецьких містах, і у римській державі, а також у середньовічній Європі. Проте у сучасному її розумінні медіація зародилась у 1976 р., під час проведення Паундської конференції. На ній було представлено два документа, котрі у майбутньому становитимуть політичну платформу вирішення спорів як у США, так і в багатьох інших країнах світу. Першим із них була доповідь судді У. Бергера, котрий зазначав, що тогочасне американське суспільство було надзвичайно невдоволене системою судочинства, зокрема: високими судовими витратами, тривалістю судового процесу, надмірною його формалізацією та надзвичайно високими цінами на юридичні послуги. Вихід із цієї ситуації Бергер вбачав у використанні альтернативних способів вирішення конфліктів. Другим документом стала доповідь професора Ф. Сандера, котрий створив концепцію «судочинства з багатьма дверима» [6, с. 210].

Україна не є винятком з тих країн, які почали пошук альтернативних способів розв'язання конфліктів. «Процес перетворення медіації на самостійний соціальний інститут в Україні науковці умовно поділяють на кілька етапів. Першим етапом у процесі інституціоналізації є формування неформальних практик і звичаїв, покликаних задовольняти певні суспільні потреби, коли в середовищі окремих груп чи спільнот виникають спонтанні моделі дій, взаємодій, ритуалів, спрямовані на виконання значущих для цієї групи завдань або проблем. Під час масштабних страйків шахтарів Донбасу в 1989 р. для сприяння перемовинам із роботодавцями запрошувались американські медіатори з Федеральної служби медіації та примирення США,

що стало своєрідним поштовхом для розвитку медіації у сфері трудових відносин в умовах становлення ринкової економіки в Україні. Окрім сфери трудових відносин, починаючи з 1990-х років, паралельно відбувалося запровадження медіації в соціальній сфері України. Так, неформальні групові практики переросли в стійкі культурні традиції й неписані норми, що стало підґрунтям для їх подальшої формалізації та інституалізації» [7, с. 7].

Проте широкого застосування в Україні медіація не набула у зв'язку з розпадом СРСР, початком побудови нової української держави та глибокою економічною кризою 1990-х років. Але, незважаючи на складні політичні та економічні умови, медіація, як один із різновидів врегулювання спірних питань, все ж здійснила певний вплив на нове українське законодавство. Зокрема, у Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» № 137/98 ВР від 03.03.1998 зазначено, що для урегулювання колективних трудових спорів (конфліктів) сторони можуть вдаватися до використання послуг незалежного посередника, метою діяльності якого є встановлення взаємодії між конфліктуючими сторонами та проведення переговорів (ст. 11), що є дуже схожим на мету діяльності медіатора» [6, с. 211].

Другий етап інституціоналізації – перетворення усталених неформальних практик і норм у більш формалізовані структури. Створюються формальні організації, які відповідають за реалізацію та управління цими практиками. Виникають спеціальні ролі й статуси працівників, керівників, експертів, які виконують організаційно-розпорядчу та контрольно-регульовальну діяльність. Важливою віхою в історії становлення медіації в Україні став проєкт «Українська група медіації», реалізований протягом 1994–1996 рр. Його підсумком стало створення низки регіональних груп медіації в таких містах, як Одеса, Харків, Луганськ, Київ, Львів, Донецьк, Сімферополь. Згодом подібні ініціативи поширилися й на інші українські міста. У 2003 р. створено центр «Порозуміння» – першу спеціалізовану організацію, що запровадила практику медіації для розв'язання конфліктів і залучення громади. У 2008–2009 рр. створено Український центр медіації (УЦМ) для впровадження медіації у сферу корпоративного управління. У 2010 р. сформовано коаліцію з розвитку медіації в Україні як попередника Національної асоціації медіаторів України (НАМУ). У 2011 р. при Академії адвокатури України створено Школу медіації для підготовки адвокатів-медіаторів. У 2013–2014 рр. оформилася Національна асоціація медіаторів України як громадське професійне об'єднання. У 2014 р. за підтримки МФ «Основи свободи» створено Мережу фасилітаторів діалогів для врегулювання конфліктів в умовах суспільно-політичної кризи» [7, с. 11]. «У 2014 році, на тлі реформування нашої держави та з початком її шляху до Євроінтеграції було створено громадську

організацію під назвою «Національна асоціація медіаторів України», головним завданням якої є сприяння становленню, використанню та поширенню медіації як особливого підходу до розв'язання конфліктів у різних сферах життя. У 2017 році ця організація розробила власний «Кодекс етики медіатора» європейського зразка, взявши за основу відповідні міжнародно-правові акти [6, с. 211].

Щодо безпосереднього нормативно-правового регулювання медіації в Україні, зауважимо, що попри назрілу необхідність законодавчого закріплення зазначеного правового інституту, тривалий час профільного закону не приймалося. Протягом 2010–2018 рр. до Верховної Ради України було внесено цілу низку законопроектів, проте їх прийняття гальмувалося, жоден із законопроектів не набрав необхідної кількості голосів.

Лише у 2021 р., як уже зазначалося вище, було прийнято Закон України «Про медіацію». Це ознаменувало собою нову віху у розвитку медіації в Україні. Однак, аналізуючи положення зазначеного Закону, не можемо прийти до висновку про його ефективність, вичерпність та відповідність реальним викликам суспільного розвитку у зазначеній сфері. Науковці, у свою чергу, виокремлюють певні недоліки та проблемні питання правового регулювання медіації, які не знайшли свого відображення у Законі №1875.

Відтак, на думку Ю. Шмаленко, М. Єніна та Л. Мельник, «хоча прийняття базового Закону України «Про медіацію» стало важливою віхою інституціоналізації в Україні, однак він занадто звужує розуміння медіації, обмежуючи її лише позасудовим урегулюванням правових спорів. Існує нагальна потреба прийняття низки додаткових законодавчих і підзаконних актів для впровадження медіації в різних галузях, уключаючи процедури та механізми її застосування. Оптимальним шляхом на наступному етапі нормативного забезпечення медіації має стати формування багаторівневої системи законодавчих і підзаконних актів на основі прийнятого базового Закону України «Про медіацію» [7, с. 11].

В той же час, на думку Г. Єрмоєнко, «на сьогодні бракує законодавчо встановленого захисту прав медіатора». Автор наголошує, що «слід бути дуже обережними, щоб не «зарегулювати» те, чого не слід регулювати взагалі, або врегулювати деякі аспекти не так, як треба». Автор вважає, що «підготовка медіаторів, підвищення їх кваліфікації не може бути прерогативою вищих навчальних закладів. Тренінгові програми, в рамках яких проходять підготовку медіатори, спрямовані на відпрацювання навичок, а не надання знань про медіацію, що є головним завданням вищих навчальних закладів. Дискусійним також є питання щодо необхідності законодавчого регулювання формування спільноти медіаторів, об'єднання їх в організації, що мають власне врядування. Для регулювання цих питань існує спеціальне законодавство,

а підставою для об'єднання повинно бути волевиявлення тих, хто хоче об'єднуватися» [9].

Також вчені наголошують, що «на сучасному етапі виникає необхідність конкретизації функцій і можливостей медіатора в контексті кримінального процесу, оскільки чинне законодавство містить цю прогалину. Необхідні системні законодавчі зміни для врегулювання процедури медіації в кримінальних справах як щодо неповнолітніх, так і дорослих правопорушників» [7, с. 16].

Науковці виділяють суттєві прогалини у законодавчому регулюванні інституту медіації. У свою чергу вважаємо за доцільне підкреслити те, що з огляду на зміст Закону №1875 не є доцільним виокремлювати певні поодинокі недосконалості чи проблемні моменти у правовому регулюванні досліджуваної проблематики. Необхідно в цілому усвідомити те, що зазначений законодавчий акт є не виправдано рамковим, не визначає будь-яких конкретних засад проведення медіації, не визначає її сутності, видів, напрямів та сфер застосування. Також ним не передбачено чітких та конкретних механізмів інтеграції процедури медіації до різних сфер суспільних відносин, правового регулювання, правосуддя. Зазначеним законодавчим актом не визначено можливостей проведення обов'язкової медіації у окремих випадках, що є поширеною практикою у розвинутих європейських державах. В той же час, законом дійсно не конкретизовано кваліфікаційних вимог до медіатора, не забезпечено вичерпного регулювання його правового статусу. Закріплені положення щодо ведення реєстрів медіаторів також не сприяють належному та чіткому їх розумінню, оскільки не зазначено, які саме суб'єкти уповноважені вести такі реєстри, яким чином забезпечується захист інформації в таких реєстрах, яким чином забезпечується спеціалізація медіаторів, можливість вільного доступу суспільства до таких реєстрів та достовірності і повноти інформації у таких реєстрах.

Негативно варто також оцінити і правове регулювання змісту угоди за результатами медіації. Законом №1875 не передбачено конкретних засобів та механізмів застосування положень також угоди у судочинстві, інших сферах суспільних відносин, її значення та наслідки для сторін. Також не передбачені норми щодо гарантій дотримання такої угоди, критерії визнання її легітимною для цілей правового регулювання конфлікту.

Авторами також виокремлено такі проблеми правового регулювання інституту медіації, які, у свою чергу, відкривають напрями удосконалення такого правового інституту: «наразі в Україні гостро стоїть питання визнання професії «медіатор» на державному рівні та її внесення до класифікатора професій. Чітке визначення стандартів: яку освіту й навички повинен мати фахівець, як доводити свою кваліфікацію, чи потрібно складати іспити чи вступати до професійних об'єднань. Ключовим питанням інституціоналізації

медіації є стандартизація відбору кандидатів на навчання та подальшу сертифікацію. Для поширення практики використання медіації в рамках судочинства потрібні відповідні регламенти та стандартизовані рекомендації на рівні судової системи. Мова йде про відсутність системних механізмів такого напрямку. Інституціоналізація передбачає чіткі правила та процедури інформування про можливість медіації для всіх суддів».

Закон «Про медіацію» нічого не говорить про обов'язкову медіацію. Також він не передбачає інтеграцію медіації до інших юрисдикційних видів діяльності, таких як діяльність нотаріусів та судових приставів та системи правової допомоги, однак у цьому контексті немає спеціального регулювання медіації. Міністерству юстиції слід зробити деякі подальші кроки, щоб знайти ефективну модель інтеграції медіації в ці галузі. Законодавство не приділяє належної уваги інтеграції медіації до арбітражу та міжнародного комерційного арбітражу. У всьому світі популярна практика так званих гібридних процедур, зокрема med-arb та arb-med, заснованих на поєднанні медіації та арбітражу розгляду у різних варіаціях. Статус медіативних угод та медіативних застережень залишається незрозумілим у Законі «Про медіацію» [5, с. 54].

Висновки. Медіація – це комплексна категорія, яка інтегрує в собі риси правового, соціального, психологічного, політичного, економічного та іншого явища, та за своєю сутністю є альтернативним способом, механізмом розв'язання конфлікту (спору), який може виникнути у будь-якій сфері суспільного життя. За більш вузьким її розумінням, медіація є альтернативним способом розв'язання саме правового спору, яка може застосовуватися як до початку судового розгляду справи, так і під час такого розгляду за допомогою засобів, які є альтернативними процесуальним засобам. Водночас, вона може бути застосована і у ході юрисдикційної діяльності будь-якого суб'єкта публічного адміністрування.

В Україні медіація почала свій розвиток саме у контексті розв'язання спорів у сфері трудового права, та на сьогодні відповідно до наявних практичних напрацювань та правових традицій, здійснено значний прогрес у інституціоналізації медіації шляхом створення громадських об'єднань медіаторів. Варто відзначити, що найбільшу роль у напрямі удосконалення практики медіації та її безпосереднього запровадження у різні сфери суспільно-правового життя відіграють саме громадські професійні об'єднання медіаторів. Саме за їх допомогою розроблено кодекс етики медіатора, забезпечено уніфікацію та розвиток підходів до освіти медіаторів, ведення реєстру медіаторів. Також професійне об'єднання медіаторів забезпечує інформування та просвітницьку діяльність у сфері проведення медіації в Україні, надає роз'яснення щодо її процедури, переваг, сутності та результатів.

Законодавче забезпечення інституціоналізації медіації не є досконалим та ефективним. Новий етап її розвитку в Україні, який ознаменувався

прийняттям спеціального законодавчого акта, характеризується численними викликами для нормотворців. На сьогодні, необхідними та нагальними є потреби щодо внесення змін до наявного Закону України «Про медіацію» у напрямі його деталізації, зокрема, щодо удосконалення правового статусу медіатора, запровадження механізмів інтеграції процедури медіації як до судового процесу, так і у процесі вирішення всіх інших видів правових спорів, забезпечення більш розширеного розуміння категорії «медіація», використання її засобів у всіх можливих сферах, зокрема і в сфері міжнародного комерційного арбітражу, визначення видів та напрямів такої медіації. Також удосконалення потребує правове регулювання вимог до кваліфікації медіаторів, удосконалення та стандартизації освіти медіаторів, ведення реєстру медіаторів, забезпечення належних гарантій правового захисту медіатора у його діяльності, визначення також випадків застосування обов'язкової медіації. Отже, необхідним є не лише внесення змін до доповнень до діючого закону, а також і розробка та прийняття численних підзаконних актів та інструкцій.

Література:

1. Катаєва Е. Національні особливості медіації в Україні: досвід та перспективи. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 3. С. 156-161.
2. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. № 5. 2020. С. 13-17.
3. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2023 №1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
4. Гайдук А. В. Проблеми законодавчого забезпечення медіації в Україні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 2. С. 1-4.
5. Марина Ю. Ю. Закон України «Про медіацію»: основні досягнення та подальші кроки розвитку медіації в Україні. *Legal Bulletin*. № 3 (9). 2023. С. 50-58.
6. Бондарчук Н., Бугайчук А. Проблеми правового регулювання медіації в Україні. *Підприємництво, господарство і право. Судоустрій*. 2018. № 10. С. 209-213.
7. Шмаленко Ю., Єнін М., Мельник Л. Інституціоналізація медіації в Україні: ключові етапи, сучасний стан та перспективи. *Соціологічні Студії*. 2023. №2 (23). С. 6-22.
8. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 11 листопада 2003 року. *Відомості Верховної Ради*. 2003. № 15. Ст. 157-159.
9. Єрмоменко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. URL: <https://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectivy.pdf>.

References:

1. Kataieva, E. (2013). Natsionalni osoblyvosti mediatsii v Ukraini: dosvid ta perspektyvy. Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy [National peculiarities of mediation in Ukraine: experience and prospects]. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy – The word of the National School of Judges of Ukraine*, 3, 156-161 [in Ukrainian].
2. Karmaza, O. (2020). Mediatsiia ta perehovory yak alternatyvni sposoby vyrishennia sporiv [Mediation and negotiations as alternative methods of dispute resolution]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 5, 13-17 [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy pro mediatsiiu: vid 16.11.2023 №1875-IX [Law of Ukraine about mediation. dated November 16, 2023 No. 1875-IX]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> [in Ukrainian].

4. Haiduk, A. V. (2013). Problemy zakonodavchoho zabezpechennia mediatsii v Ukraini [Problems of legislative provision of mediation in Ukraine]. *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy – Journal of the Academy of Advocacy of Ukraine*, 2, 1-4 [in Ukrainian].

5. Maryna, Yu. (2023). Zakon Ukrainy «Pro mediatsiiu»: osnovni dosiahnennia ta podalshi kroky rozvytku mediatsii v Ukraini [The Law of Ukraine "On Mediation": main achievements and further steps in the development of mediation in Ukraine]. *Legal Bulletin*. 3 (9), 50-58 [in Ukrainian].

6. Bondarchuk, N. & Buhaichuk, A. (2018). Problemy pravovoho rehuliuвання mediatsii v Ukraini. Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo [Problems of legal regulation of mediation in Ukraine. Entrepreneurship, economy and law]. *Sudoustrii – Judicial system*, 10, 209-213 [in Ukrainian].

7. Shmalenko, Yu., Yenin, M. & Melnyk, L. (2023). Instytutstionalizatsiia mediatsii v Ukraini: kliuchovi etapy, suchasnyi stan ta perspektyvy [Institutionalization of mediation in Ukraine: key stages, current state and prospects]. *Sotsiologichni Studii – Sociological Studies*, 2 (23), 6-22. [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro poriadok vyrishennia kolektyvnykhtrudovykh sporiv (konfliktiv)» vid 11 lystopada 2003 roku [Law of Ukraine "On the procedure for resolving collective labor disputes (conflicts)" dated November 11, 2003.]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady –Verkhovna Rada information*, 2003. 15, 157-159 [in Ukrainian].

9. Yeromenko, H. Perspektyvy rozvytku mediatsii v Ukraini [Prospects for the development of mediation in Ukraine.]. Retrieved from [https://ukrmediation.com.ua/files/content/ Perspektyvy.pdf](https://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspektyvy.pdf) [in Ukrainian].